

К. і. н. Лазуренко В. М., к. і. н. Вовкотруб Ю. М.
Черкаський державний технологічний університет, Україна

ТОРГОВА ПРОДУКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЧУМАЦТВА

*То ж не маки, то – чумаки
Везуть рибу, все судаки, –
Та по три вози солі везуть,
Но чотири риби женуть!
З народної пісні*

Головною (першою) метою всієї торгівлі, яку вели чумаки – була кримська сіль, без якої не могли обійтися в жодному українському господарстві. Тому не випадково вона стала найосновнішим торговим продуктом чумацького промислу.

Окрім солі, чумаки перевозили свіжу і в'ялену рибу, чужоземні товари (тканину, вугтя, помаранчі, жіночі прикраси, дорогі вина тощо), віск, перетранспортовували збіжжя [1, 11]. Відомий народознавець Григорій Данилевський у 1856 році вказував також на те, що чумаки досить полюбили брати на продаж в дорогу сушені груші, яблука, для чого в їх обійсті були обладнані спеціальні сушарні, а також різноманітні вироби з дерева та глини. «Окрім фруктів, палогошце Г. Данилевський, – чумаки, вирушаючи в дорогу, вантажать на свої хури різні дерев'яні вироби, яких особливо бракує в усіх безлісних поселеннях на крайньому півдні, у херсонських і таврійських степах, у Землі Війська Донського й по Азовському прибережжю. Ці вироби продають паборг та за гроші знову лісові повіти Харківської і Полтавської губерній, особливо ж по Дінцю й по Вореклі. З дерев'яних виробів беруть: колеса, відра, осі, ярма, кухлі, баклаги для води, ложки, діжки й цілі складені частини воза.

А ще... відправляють із чумаками па Дон і далі глиняний гончарний посуд. А в інших, нарешті, місцях чумаки забирають горілку, мед, масло, сухарі, бакалійні товари та крам і у великій кількості від північних повітів Малоросії до південних портів – хліб, пшеницю, шпону і длянє сім'я. Сіль вони передають у другі руки й виручають значно менший барилл. На півдні ж вони їдуть не завжди з вантажем, а частіше порожняком – через труднощі знайти весною вантаж під усі вози та через власну безтурботність. Не знаючи ціни хліба, льону, посуду і дерев'яних виробів на півдні вони ризикують менше. Та іноді і по сіль їдуть, не знаючи того, чи заготовлена вона в достатній кількості па кримських озерах і лиманах, і чи не доведеться чекати там, поки її добудуть, або навіть повернутися порожнем» [2, 58 – 59].

Окрім вище зазначеного, чумаки привозили на продаж – «бараняче сало, тютюн, свасті, коноплі, російське полотно, дрова, точильні камені, вугілля, риб'ячий клей, а вивозили – трецькі та аккерманські вина, сушені плоди, олію, сало, сап'ян і сідія», про це достеменно в 1788 році у своїх записках запотував

французький консул, при кримському ханові, Пейсонель, який у 1760 році побував з ханом у районі Дніпра і бачив як там, в українських степах, проводять чумаки сухопутну торгівлю [2, 17].

З листування запорозьких старшин, що черпаємо з творів відомого українського історика та народознавця Аполлона Скальковського, досить прекрасно видно, що з Криму та Туреччини, люди, які займались чумацьким промислом вивозили ще зброю, свинець, кінську збрую предмети, як от: «...для гетьмана соку лимонного і оливи, прованської олії; для гетьмана двох ослиць із лопатами, риби чотири короби. З Криму везли ще сірі смушки, для гетьмана «білих верблюдів», шовкові тканини, особливо термоламу» [1, 13; 2, 17].

В середині XIX століття, коли солеторгівля скоротилася удвічі, чумаки за сезон (з квітня по жовтень) перевозили 60 - 80 млн. пудів різноманітних вантажів, у тому числі 25 - 40 млн. пудів хліба на експорт (близько 2/3 всього вивозу) [3, 507].

У 30 - 50-х роках XIX століття чумаки щорічно привозили на продаж 2,5 - 4 млн. пудів солі й 600 - 900 тисяч пудів риби. В такий спосіб чумацький промисел оживляв економічне життя тогочасної України [3, 507].

Прибуток під проданого товару чумаки здебільшого вкладали в транспорт: купували воли та вози. За кілька років чумаки, що вийшов перший раз парою волів - мав уже до десяти, а потім збільшував їх іноді до ста пар.

Отже, продукція чумаків була найрізноманітнішою, проте головною все таки залишалась сіль. Тому чумацький промисел сприяв зміцненню торгівельних відносин між окремими районами України і сусідніми, зокрема з Росією. Чумацтво в свій час було найприбутковішим видом діяльності і дозволяло досить швидко сконцентрувати в своїх руках значні капітали.

Література:

1. Лазуренко В. М., Вовкотруб Ю. М. Каравани українського степу. - Черкаси: «Ваш Дім», 2004. - 92 с.
2. Данилевський Г. Чумаки: худож.-док. нарис. - К., 1992. - 110 с.
3. Несторенко О. О. Розвиток промисловості на Україні. Ч. I. Ремесло і мануфактура. - К., 1959. - 600 с.